

XV. Γεωστρατηγική Αντιπαλότητας Ἀγγλίας - Γερμανίας: Γεωπολιτική Προσέγγισης τοῦ Μεγάλου Πολέμου

[Πρακτικά Β' Ἐπιστημονικῆς ἡμερίδος μὲ θέμα: Ἐκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ἡ Ρωσικὴ διασπορὰ στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο καὶ στὰ Βαλκάνια, Παρασκευή, 20 Ἰουνίου 2014, Ἀθήνα 2014]

A. Εἰσαγωγή

Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἀνάγνωση καὶ κατανόηση τῶν πολιτικοψυχολογικῶν ὄρων ποὺ ὠδήγησαν στὸν Μεγάλο Πόλεμο διεδραμάτισε ἡ διάδοσις τῶν ἀπόψεων τοῦ Sir Halford Mackinder καὶ τοῦ Friedrich Ratzel, καὶ συνεπῶς, ἡ ἀντίληψις ποὺ θέλει τὶς Χερσαῖες/Ἡπειρωτικὲς Δυνάμεις νὰ ἐπικρατοῦν, ἐν τέλει, ἔναντι τῶν Ναυτικῶν Δυνάμεων.¹

Ὁ Sir Halford J. Mackinder, Βρεταννὸς γεωγράφος, ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, (1861-1947), ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ καταστεῖ ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς Σχολῆς τῆς Γεωπολιτικῆς —ιδίως ἀπὸ τῶν θέσεων τοῦ Καθηγητοῦ Γεωγραφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς London School of Economics— εἶχε ἐπίγνωση τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ θαυμαστὰ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα τῶν Ναυτικῶν Δυνάμεων μετριάζονται, ἔν τιμὴ μέρῳ, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ τελευταῖες διαθέτουν, κατὰ κανόνα, περιορισμένους στρατιωτικὲς δυνατότητες ἐπιβολῆς τῆς βουλήσεώς τους ἐπὶ τῶν ἄλλων δρώντων, γεγονὸς τὸ ὁποῖον, ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Mackinder εἶχε ἐπισημάνει ὡς σοβαρὰν ἱστορικὴ καὶ ἀναπτυξιακὴ ἀδυναμία τῆς Μ. Βρεταννίας. Ἄλλωστε, εἶναι γνωστὸ στοὺς γεωγράφους/γεωπολιτικοὺς ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα μαρτυρεῖ περιπτώσεις τρανῶν καὶ μακραινῶν αὐτοκρατοριῶν, βασισμένων ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς Χερσαίας Ἰσχύος καὶ ὄχι ἐπὶ τῆς Ναυτικῆς. Κατ' ἐξοχὴν παράδειγμα, ἐν προκειμένῳ, οἱ Μογγόλοι, οἱ ὁποῖοι ἐδημιούργησαν μίαν ἀχανῆ αὐτοκρατορία ποὺ

1. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Sir Halford J. Mackinder ὄρα: Mackinder, Sir H. J., «The Geographical Pivot of History», εἰς: *Geographical Journal*, 23 (1904), σ.σ. 421-437. Ἐπίσης: Mackinder, *Britain and the British Seas*, Oxford 1906 & 1915. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, New York 1942 & 1962. Ἐπίσης: Μάζης, Ἴ. Θ. (ἐπιμ./πρόλογος), *Mackinder Halford J., Δημοκρατικὰ ἰδεώδη καὶ πραγματικότητα. Καὶ ἄλλες τρεῖς εἰσηγήσεις* (Μετάφρασις: Μπαλοπούλου Ἀθηνᾶ), Ἀθήνα 2006. Μάζης, Ἴ. Θ., *Γεωπολιτικὴ Ἡ Θερμία καὶ ἡ Πράξις*, Ἀθήνα 2002.

διήρκεσε, μάλιστα, περίπου πέντε αιώνες, και η οποία ήτο η πλέον απομεμακρυσμένη από τις θάλασσες από όσες αυτοκρατορίες ένεφανίσθησαν ποτέ στην μακρά διαδρομή της ανθρώπινης Ιστορίας.²

Μνήμονες τέτοιων ιστορικών προηγουμένων —και με τα όμματα έστραμμένα προς τις σύγχρονες τους Χερσαίες Δυνάμεις που κατέβαλλαν συντόνους και αξιολόγους προσπάθειες να αναπτύξουν την ναυτική διάσταση της ισχύος τους και διεξεδίκουν ήπειρωτικήν Ήγεμονία (την Τσαρική Ρωσία κατά το μεγαλύτερο μέρος του ΙΘ' αι. και, εν συνεχεία, το τελευταίο τέταρτο του αιώνας, μετά το 1871, το αναδυθέν στο μέσον της γηραιάς ήπειρου Γερμανικό Ράιχ)— ο Mackinder και οι όμογάλακτοι του ανησυχοῦσαν σφόδρα μήπως «το παγκόσμιο πολιτικό δυναμικό των Θαλασσιών Δυνάμεων» έτελοῦσε ήδη «σέ πλήρη υποχώρηση» (και μάλιστα «καιρό προτου ποντισθεί το πρώτο υποβρύχιο υπό την επιφάνειαν της θαλάσσης και απογειωθεί το πρώτο αεροσκάφος στον άερα»).3

Ο Mackinder διετύπωσε το 1904, ένώπιον των μελών της Βασιλικής Γεωγραφικής Έταιρείας, το θεμελιώδες θεώρημά του, ότι, εάν μία Ήπειρωτική Δύναμις, έκκινούσα από την ήπειρωτική «Καρδιά» του πλανήτου (Heartland), κατορθώσει να καταστεί και Ναυτική Δύναμις, εάν δηλαδή, άλλοις λόγοις, μία καλώς δομημένη πολιτική όντότης λειτουργήσει ως «Όργανωτής» της ήπειρωτικής/εὐρασιατικής μάζης και, συνάμα, συγκεντρώσει ανά χειρας τόσον Χερσαίαν όσον και Ναυτικήν Ίσχύ, τότε η περι ης ό λόγος Δύναμις θα δράσει ως «Γεωγραφικός Άξων/Μοχλός της Ιστορίας» (Pivot) —και η εποχή της Ήγεμονίας των Ναυτικών Δυνάμεων θα έχει παρέλθει.⁴

Πέρα του προδήλου ένδιαφέροντος που, οὔτως η άλλως, είχε η θέσις του Mackinder —συνώψιζε, άλλωςτε, έκωδικοποιούσε και προσέδιδε θεωρητικήν τεκμηρίωση σέ σεσωρευμένη πείρα έφηρμοσμένης άγγλικής/βρετανικής πολιτικής ήδη δύο αιώνων— ήταν αξιοπρόσεκτο και το ποιές χώρες έθεωροῦντο υποψήφιες για την θέση του ήπειρωτικού/εὐρασιατικού «Όργανωτου» και, έπομένως, του «Μοχλου» της Ιστορίας και αυριανού Ήγεμόνος: Όχι μόνον η Ρωσία (όπως υπελάμβανε η βρετανική πολιτική για ένα αιώνα περίπου) αλλά και μία άρτι έμφανισθεισα στο διεθνές προσκήνιο και ραγδαίως ανερχομένη Ήπειρωτική Δύναμις, ήτοι το (Δεύτερο) Γερμανικό Ράιχ —ιδίως δε εάν η Δύναμις αυτή έπετύγχανε την σύμπληξη ένδος ήπειρωτικού Πόλου Ίσχύος στην εὐρασιατική χερσαία μάζα, με την ένσωμάτωση και του έδάφους της Ρωσίας, είτε συμμαχώντας με την τελευταία είτε κατισχύοντας επ' αυτής.⁵

Έξαιρετικό ένδιαφέρον παρουσιάζει, έξ άλλου, η περίπτωσης της Γερμανίας, άφ' ότου κατέστη δυνατή η υπέρβασις της πολιτικής κατατιμήσεως του γεωμανικού έθνους σέ πλειάδα μεγαλυτέρων και μικροτέρων κρατικών σχημάτων και η συγκρότησις μιās ένιαίας πολιτικής όντότητος (Deutsches Reich, 1871), γεγονός το όποιον άπετέλεσε ουσιώδη μεταβολή των γεωπολιτικών και γεωστρα-

2. Ηλιόπουλος, Ηλ., *Ιστορία, Γεωγραφία και Στρατηγική της Ναυτικής Ίσχύος. Εισαγωγή στίς θεμελιώδεις έννοιες*, Άθηναι 2010, σελ. 69.

3. Strausz-Hupé, R., *Geopolitics: The Struggle for Space and Power*, New York 1942, σελ. 26.

4. Mackinder, «The Geographical Pivot of History».

5. Όρα άνωτέρω.

τηγικών δεδομένων, ἀφ' ἧς στιγμῆς μία νέα Χερσαία/Ἡπειρωτικὴ Δύναμις ἀνεδείχθη στὸ μέσον τῆς Εὐρώπης (Mitteleuropa).

Τὶς προαναφερθεῖσες ἀντιλήψεις διαπρεπῶν Βρεταννῶν ἱστορικών, γεωπολιτικῶν καὶ στρατηγιστῶν περὶ πιθανῆς (ἕως βεβαίας) ὑποχωρήσεως τοῦ «παγκοσμίου πολιτικοῦ δυναμικοῦ» τῶν Ναυτικῶν Δυνάμεων (καὶ δὴ τῆς Μ. Βρετανίας) ἔδειχναν, στὴν καμπὴ τῶν δύο αἰῶνων, νὰ συμμερίζονται ὠρισμένοι, ἐπίσης διακεκριμένοι, Γερμανοὶ σύγχρονοὶ τους ἐρευνηταὶ —γεγονὸς τὸ ὁποῖον μᾶλλον ἐνίσχυε παρὰ ἐδιασκέδαζε τὶς ἀνησυχίες τῶν πρώτων. Ἔτσι, ὁ πολὺς Φρειδερίκος Ράτσελ (Friedrich Ratzel), πατὴρ τῆς «Πολιτικῆς Γεωγραφίας» καί, συνεπῶς, τῆς Γερμανικῆς Γεωπολιτικῆς Σχολῆς, ἐσημείωνε: «Ἡ σχέσις μεταξὺ Ναυτικῆς καὶ Χερσαίας Δυνάμεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν νόμο τῆς πραγματικῆς Ναυτικῆς Ἰσχύος, ἐφ' ὅσον ἡ σχέσις αὐτὴ προσδιορίζεται σὲ ἓνα χωρὸς ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι προσιτὸς εἰ μὴ διὰ θαλάσσης. Οἱ θαλάσσιες ἐπικοινωνίες εἶναι πρόσκαιρες καὶ ἐφήμερες. Ἀντιθέτως, μία πραγματικὴ Ἡπειρωτικὴ Δύναμις, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς χερσαίας ἐπικρατείας, δὲν θὰ καταρρεύσει παρὰ μόνον ἐν περιπτώσει διεισδύσεως τοῦ ἐχθροῦ στὸ ἔδαφός της. Ἐκεῖ ἔγκειται ἡ θαυμασιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Ρωσικῆς: ἡ πρώτη δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ νοητὴ χωρὶς τὴν Κυριαρχία τῶν Θαλασσῶν καὶ ἡ δευτέρα ἔχει ἀνάγκη ἓνα στόλο μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπικοινωνίες σχετικῶς δευτερευούσης σημασίας.»⁶

Γιὰ τὸ μεγαλύτερο, τοῦλάχιστον, μέρος τῆς ὑψηλίου ἰσχύει, κατὰ τὸν Γερμανὸ συγγραφέα, ὅτι «δὲν ὑπάρχει Ναυτικὴ Δύναμις ἡ ὁποία κατώρθωσε νὰ προσαρτήσῃ τὰ ἐδάφη ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν Κυριαρχία ἐπάνω στὶς τεράστιες μᾶζες ἐνὸς ὠκεανοῦ». Καὶ ἡ κατάκτησις χερσαίων ἐδαφῶν εἶχε, ἤδη στὴν ἐποχὴ του, καταστῆναι πολὺ δύσκολη ὑπόθεσις, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ πλανήτης εἶχε καταστῆναι «τόσον στενόχωρος ὥστε τὸ ὄνειρο ἐνὸς συστήματος “αὐτοκρατορικοῦ δικτύου”, ποὺ τρέφουν οἱ Βρεταννοί, δὲν θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθεῖ», δοθέντος ὅτι «ἓνα τέτοιο σύστημα θὰ προσέκρουε στὶς σφαίρες ἐπιρροῆς τῶν ἄλλων Δυνάμεων, οἱ ὁποῖες καὶ θὰ τὸ κατεπολεμοῦσαν».⁷ Ἐξ αὐτῶν συνήγετο ὅτι ἡ πτώσις τῆς Γηραιᾶς Ἀλβυῶνος —ὡς Ἡγεμονικῆς Δυνάμεως— ἦταν, πράγματι, ἐπὶ θύραις ἔγραφε προφητικῶς ὁ Ratzel, ἐνάμισον αἰῶνα πρὶν αὐτὸ συμβῆ: «Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἡπειρωτικὴ Πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας στὴν Ἀσία καὶ τῶν ΗΠΑ στὴν Ἀμερικὴ, ἡ Ναυτικὴ Πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας εἶναι ἤδη, ἀπὸ τοῦδε, καταδεδικασμένη στὴν συρρίκνωσιν.»⁸

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ, εἰδικώτερα, τὴν Γερμανία, ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα συλλογιστικὴ τὴν καθιστοῦσε σαφῶς ὑποψηφία γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ ρόλου τοῦ Ἡγεμόνος τοῦ διεθνoῦς συστήματος: «Χερσαία Δύναμις, νέα καὶ ἀνερχομένη, σφύζουσα δημογραφικῆς ὑγιείας καὶ οἰκονομικῆς εὐρωστίας, διαθέτουσα μίαν ἄριστα ὀργανωμένην καὶ ἀποτελεσματικὴν Δημοσίαν Διοίκησιν, εἶχε νὰ

6. Ratzel, F., «La géographie politique», εἰς: Chaliand, G., *Anthologie mondiale de la stratégie*, Paris 1990, σελ. 951. Παράβαλε ἐπίσης Ἡλιοπούλου, *Ἱστορία, Γεωγραφία καὶ Στρατηγικὴ τῆς Ναυτικῆς Ἰσχύος*, σ.σ. 77 κ. ἑξ.

7. Ὁρ. ἄνωτ.

8. Ὁρ. ἄνωτ.

ἐπιδείξει ζηλευτοὺς ρυθμοὺς οἰκονομικῆς —καὶ δὴ βιομηχανικῆς— ἀναπτύξεως πὸν ἀλματωδῶς προσήγγιζαν τὰ ἀνάλογα ἐπίπεδα τῆς Μ. Βρεταννίας, ἕνα θαυμάσιο “ἀνθρώπινο κεφάλαιο”, γιὰ νὰ δανεισθοῦμε ἕνα ὄρο τοῦ συρμοῦ (“ἔμψυχο ὕλικὸν” ἀπεκαλεῖτο τότε), πὸν ἐσημείωνε θαυμαστὰ τεχνολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα, καί, τέλος, μία ἐκπληκτικῆς ἀριότητος στρατιωτικὴ μηχανή, οἰκοδομηθεῖσα, ἀπὸ ἐποχῆς Πρωσσίας ἀκόμη, ἐπὶ τῆ βάσει τῆς συστηματικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς παροιμιώδους πειθαρχίας. Ἐκεῖνο τὸ ὄποιο ἀπουσίαζε ἦταν ἡ Κυριαρχία ἐπὶ τῶν Θαλασσῶν —καί, βεβαίως, ὁ Στόλος.»⁹

Ὁ μετασχηματισμὸς τῆς Γερμανίας σὲ Ναυτικὴ Δύναμι προϋπέθετε, ὅμως, τὴν ἀπόκτηση Κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Θαλασσῶν, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῆς θαλάσσιας, ἐκείνης, περιοχῆς πὸν εὐρίσκετο ἐγγύτατα τῆς ἠπειρωτικῆς χώρας καὶ ἀπετελοῦσε συγχρόνως τὴν (μόνην) φυσικὴ ἔξοδο τοῦ γερμανικοῦ (πολεμικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ) στόλου πρὸς τὶς ἀνοικτὲς θάλασσες (τὸν Παγκόσμιον Ὠκεανό, κατὰ Ράτσελ) ἀλλὰ καὶ τὴν μόνη δίοδο πρὸς τὴν βρεταννικὴ θαλάσσια ἐπικράτεια: τῆς Βορείου Θαλάσσης.

Τοῦτο ἀπετελοῦσε κάθε ἄλλο παρὰ εὐκόλη ὑπόθεση: Ἀπὸ ἐποχῆς Ναπολεοντείων Πολέμων, στὸ πλαίσιο τῆς τότε ἀκολουθουμένης Ναυτικῆς Στρατηγικῆς τῆς (Ναυτικὸς Ἀποκλεισμὸς καὶ Ἄρνησις Θαλάσσης) ἐναντι τῆς Ναπολεοντείου Εὐρώπης, ἡ Μ. Βρεταννία ἤλεγχε ἀπολύτως τὴν Β. Θάλασσα, ἔχοντας καταλάβει τὴν προαναφερθεῖσα νῆσο Ἐλιγολάνδη (1807), ἡ ὁποία κεῖται δυτικῶς τῶν ἀκτῶν τοῦ Σλέσβιχ-Χολστάϊν (τῆς βορειότερας περιοχῆς τῆς ἠπειρωτικῆς Γερμανίας) καὶ ἀνήκε προηγουμένως στὴν Δανία (καὶ ἡ ὁποία ἔχει γιὰ τὴν Βόρειο Θάλασσα τὴν στρατηγικὴ σημασία πὸν ἔχει, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἡ νῆσος Σάσσων γιὰ τὰ Στενὰ τοῦ Ὄτράντο καὶ τὴν Ἀδριατικὴ ἢ ἡ Λῆμνος γιὰ τὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὸ Αἰγαῖον). Οἱ Γερμανοὶ ἰθύνοντες, ἀντιλαμβανόμενοι τὴν ἀνεκτίμητον ἀξία τῆς νήσου γιὰ τὴν ἰδική τους Στρατηγικὴ, ἐπεδίωξαν ἐπιμόνως καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν τὴν κυριότητα τῆς Ἐλιγολάνδης ἀπὸ τοὺς Βρεταννοὺς, ἀνταλλάσσοντάς την, δυνάμει διμεροῦς συνθήκης ὑπογραφείσης τὸ 1890, μὲ τὴν Ζανζιβάρη, μία ἀπὸ τὶς (οὕτως ἢ ἄλλως, ὀλιγοστὲς) ἀποικίαι τοῦ Ράιχ στὴν Γερμανικὴ Ἀνατολικὴ Ἀφρική (Deutsch-Ostafrika). Προκειμένου δὲ νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸ τους, δὲν ἐδίστασαν νὰ προβοῦν σὲ περαιτέρω παραχωρήσεις ἀποικιακῶν ἐδαφῶν στοὺς Βρεταννοὺς (Οὐγκάντα).¹⁰

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς νήσου, πρωτίστη μέριμνα τῶν Γερμανῶν ἰθύνόντων — καὶ δὴ τοῦ ἰδίου τοῦ Κάιζερ Γουλιέλμου Β΄ (Wilhelm II. τῆς πρωσικῆς δυναστείας τῶν Hohenzollern, 1859-1941, Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας: 1890-1914), ὑπῆρξε ἡ μετατροπὴ τῆς Ἐλιγολάνδης σὲ ἰσχυρὰ βάση τοῦ Γερμανικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ναυτικοῦ μὲ διττὸ ρόλο:

1) ἀφ’ ἐνὸς μὲν τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἀμύνης τῶν γερμανικῶν ἀκτῶν τῆς Βορείου Θαλάσσης,

9. Ἡλιόπουλος, *Ἱστορία, Γεωγραφία καὶ Στρατηγικὴ τῆς Ναυτικῆς Ἰσχύος*, σελ. 79.

10. Kinder, H. - Hilgemann, W., *dtv-Atlas zur Weltgeschichte* (Deutscher Taschenbuch Verlag), 25. Ausgabe, 1991, Bd. II, σελ. 387.

2) ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν λειτουργία τῆς ὡς ὀρμητηρίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Μ. Βρεταννίας ἐν περιπτώσει πολέμου.¹¹

Γεωφυσικὴ ναυτικὴ βάσις ὑπῆρχε, πλέον — τὸ ἐπόμενο βῆμα ἦταν ἡ ναυπήγησις πολεμικοῦ στόλου. Εἰρωνεῖα τῆς Ἱστορίας ἢ ὄχι, τὸ ἔτος ἐκδόσεως τοῦ πολυκρότου ἔργου τοῦ Ράτσελ *Πολιτικὴ Γεωγραφία* (1897) στὸν θῶκο τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τοῦ Γερμανικοῦ Ράιχ ἀνήρχετο ὁ Ναύαρχος Ἀλφρέδος Φρειδερίκος φὸν Τίρπιτς (Alfred Friedrich von Tirpitz, 1849-1930), σπουδαῖος ἀξιωματικός, μὲ πλούσια θεωρητικὴ παιδεία καὶ ἄριστος γνώστης τῶν ιδεῶν τοῦ Ἀμερικανοῦ Mahan, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ εἰσαγάγει στὸ Ράιχσταγκ (Reichstag: τὸ Κοινοβούλιο τοῦ Ράιχ) πρὸς ψήφισιν τὸν πρῶτο «Ναυτικὸ Νόμο».

Τὸν τελικῶς ψηφισθέντα τὸ 1898, χάρις στὴν ἐνεργὸ ὑποστήριξη τοῦ Γουλιέλμου, «Ναυτικὸ Νόμο» ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσουν δύο ἀκόμη ὁμώνυμα νομοθετήματα (1900 καὶ 1907 ἀντιστοίχως). Καὶ τὰ τρία θὰ εἶχαν κρίσιμο σημασία γιὰ τὴν τύχη τῆς χώρας, κυρίως ἐπειδὴ διεδήλωσαν, *ubi et orbi*, κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἀριδιηλότατον, τὴν μεῖζονα στρατηγικὴ ἐπιλογή τῆς νέας Γερμανίας νὰ ἀμφισβητήσῃ ἐμπράκτως τὴν Ναυτικὴ (καί, ἄρα, Παγκόσμιος) Ἡγεμονία τῆς Μ. Βρεταννίας. Ἐν προκειμένῳ, εἶναι λίαν ἐνδεικτικὸ ὅτι, ὅταν ὁ φὸν Τίρπιτς εἰσήγαγε εἰς τὸ Ράιχσταγκ τὸν Ναυτικὸ Νόμο, ἐδήλωσε εὐθέως ὅτι ἀπεσκοποῦσε τὴν δημιουργία πολεμικοῦ στόλου ὁ ὁποῖος θὰ μπορούσε νὰ καταναυμαχῆσιν τὸν ἀγγλικὸ «μεταξὺ Ἑλιγολάνδης καὶ βρεταννικῶν ἀκτῶν».¹²

Ὁ στόλος τῶν θωρηκτῶν μπορούσε νὰ λειτουργήσῃ καὶ ὡς Δύναμις Ἀποτροπῆς καί, συνάμα, ἐργαλεῖον Ναυτικοῦ Καταναγκασμοῦ:

- ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ προσδώσῃ πραγματικὴν ὑπόσταση στὴν παράσταση ἀπειλῆς ποὺ ἐφιλοδοχοῦσε νὰ ἀποτελέσῃ, γιὰ τὸ Βρεταννικὸ Βασιλικὸν Ναυτικόν, τὸ Γερμανικὸν Ἀυτοκρατορικὸν Ναυτικόν, ἀποτρεπόντας ἔτσι τὴν ἀνάληψη ἐπιθετικῆς ἐνεργείας τῆς Ἀγγλίας εἰς βάρος τῆς Γερμανίας,
- ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Θαλασσοκράτειρα Ἀλβυῶνα καί, δευτερευόντως, τίς λοιπὲς Μεγάλαις Δυνάμεις τῆς ἐποχῆς νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν Γερμανία ὡς ἰσότιμο ἑταῖρο στὰ διεθνῆ πράγματα καὶ στὸ παίγνιο κατανομῆς ἰσχύος καὶ ἐπιρροῆς — ἢ, μὲ ἄλλους λόγους, κατὰ μίαν παροικιῶδη ρῆσιν τοῦ Γερμανοῦ Καγκελλαρίου von Bülow, νὰ ἀναγνωρίσουν ἐπὶ τέλος τὴν (νεοεισελθοῦσα στὴν διεθνῆ σκηνὴ Ἡπειρωτικὴ Δύναμις) «μία θέσις ὑπὸ τὸν ἥλιον» («einen Platz an der Sonne»).

Ὡστόσο, τὸ φιλόδοξο ἐκεῖνο Ναυτικὸ Πρόγραμμα τοῦ Γουλιέλμου καὶ τοῦ Τίρπιτς ἔμελλε νὰ ἔχει ἀποτελέσματα ἀντίθετα τῶν ἀναμενομένων: Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ ἐχαλύβδωσε τὴν βούλησιν τῆς Ἀλβυῶνος νὰ ἀναμετρηθεῖ, ὅπως τότες φορὲς κατὰ τὸ παρελθόν (καὶ τὸ μέλλον), μὲ τὸν ἐπίδοξο ἡπειρωτικὸν Ἡγεμόνα, ἀποσοβῶντας τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του. Ἄρα, ἀντὶ νὰ δράσῃ ὡς ἀξιόπιστος ἀποτρεπτικὴ ἀπειλή, ἡ ναυπήγησις θωρηκτοῦ στόλου ἐκ μέρους τῆς

11. Ἡλιόπουλος, *Ἱστορία, Γεωγραφία καὶ Στρατηγικὴ τῆς Ναυτικῆς Ἰσχύος*, σ.σ. 80 κ. ἔξ. Ἐπίσης: Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *Διπλωματικὴ Ἱστορία*, Ἀθήνα 1991, τ. Β', σελ. 432.

12. Ἐνθ' ἄν.

Γερμανίας προεξένησε την αντίδραση της ήγεμονευούσης Ναυτικής Δυνάμεως (Μ. Βρεταννία) και, συνακολούθως, την πρωτοβουλία της τελευταίας (σε ρόλον κλασικού «Υπερποντίου Έξισορροπητού») στην συγκρότηση μιᾶς «ἀντι-ήγεμονικής συσπειρώσεως» τῶν λοιπῶν Δυνάμεων ἐναντίον τῆς Μεσευρωπαϊκῆς Ἡπειρωτικῆς Δυνάμεως.¹³

Ἡ γεωπολιτικὴ γόμωσις τῆς βόμβας τοῦ Μεγάλου Πολέμου εἶχαν ἤδη δημιουργηθεῖ. Ἔμενε νὰ τοποθετηθεῖ ὁ πυροκροτητῆς· καὶ αὐτὸς ἦτο ἡ προσπάθεια προβολῆς Γερμανικῆς ἰσχύος, μέσῳ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μέχρι τοῦ ἀραβοπερσικοῦ κόλπου, τῶν τεραστίων κοιτασμάτων τῆς Μοσούλης καὶ τοῦ Κιρκούκ καὶ τῆς Νοτιο-ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ πραγματικὴ μορφή αὐτοῦ τοῦ πυροκροτητοῦ ἦτο τὸ φαραωνικὸν γερμανο-ὀθωμανικὸ σχέδιο κατασκευῆς τῆς Berlin-Bagdad Bahn!

Μελετῶν τὴν γερμανικὴν οἰκονομικὴ διεΐσδυση στὴν Μέση Ἀνατολή ὁ W. O. Henderson γράφει ὅτι τὸ σχῆμα «Γραμμὴ Βερολίνου-Βαγδάτης» ἀποδίδει ἓνα «μεγαλεπήβολο σχέδιο μείζονος σημασίας ὄχι μόνον ἀπὸ οἰκονομικῆς ἐπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ συνεβόλιζε τὶς ἀπώτατες πολιτικῆς καὶ ἐδαφικῆς φιλοδοξίες τῆς Γερμανίας» στὴν εὐρύτεραν περιοχὴ.¹⁴ Ἡ περίφημος «Γραμμὴ Βερολίνου-Βαγδάτης» ὑπῆρξε ἡ αἰτία τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου συμφώνως πρὸς τὴν κλασσικὴ ἱστορικὴ βιβλιογραφία.

Ὅπισω, ὅμως, στὴν καρδιὰ τοῦ Γερμανικοῦ Ράιχ: Ἡ κραταιὰ ὁμάς τῶν λεγομένων «Νέων Βιομηχανιῶν», ὑπὸ τὸν φιλόδοξο Γκέοργκ φὸν Ζήμενς (Georg von Siemens), ἀνέπτυσε, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ἓνα μακρᾶς ἐμβελείας σχέδιο ἀναδιατάξεως τοῦ γεωοικονομικοῦ καὶ γεωπολιτικοῦ χάρτου τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Εὐρύτερης Μέσης Ἀνατολῆς, τὸ ὅποιον προέβλεπε τὰ ἑξῆς:

- α) Ἕνα ἠνοποιημένο κεντροευρωπαϊκὸν Χῶρο («Μεσευρώπη») ὡς βάση τῆς γερμανικῆς οἰκονομικῆς ἐπεκτάσεως,
- β) ἐκμετάλλευση τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης διὰ μιᾶς τελωνειακῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Μεσευρώπη,
- γ) τὴν στενοτάτη δυνατὴ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ σύνδεση τῆς Ὀθωμανικῆς Τουρκίας μὲ τὸ γερμανοκρατούμενο Ἐνιαῖο Χῶρο, καὶ δι' αὐτῆς
- δ) τὴν πρόσβαση στὰ πετρελαϊκὰ κοιτάσματα τῆς Μοσούλης (Ἰρακινὸ Κουρδιστάν) καὶ τὸν Περσικὸ Κόλπο, μὲ ἀποτέλεσμα
- ε) τὴν πλαγιοκόπηση τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ δυτικοῦ (βρεταννικοῦ) Ἱμπεριαλισμοῦ, συνάμα δὲ καὶ τὴν στρατηγικὴ περικύκλωση τῆς Ρωσίας.¹⁵

Συγκεκριμένα βήματα πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου ἦταν ἡ σύμπηξις τοῦ Ἐνιαίου Οἰκονομικοῦ καὶ Ἀμυντικοῦ Χώρου ἀπὸ τῆς Φλάνδρας καὶ τοῦ Σλέσβιχ μέχρι τῆς Κροατίας καὶ τῆς Βαλτικῆς, ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914), ἡ συμμαχία μὲ τὴν Ὀθωμανικὴ Τουρκία καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βερολίνου-Βαγδάτης. Τὸ βιβλίον τοῦ Φρειδερίκου Νάουμανν (Friedrich Naumann) «Μεσευρώπη», τὸ ὅποιον ἐξεδόθη

13. Ἡλιόπουλος, *Ἱστορία, Γεωγραφία καὶ Στρατηγικὴ τῆς Ναυτικῆς Ἰσχύος*, σ.σ. 84-85.

14. Πρὸβλ. Ἡλιόπουλος, «Berlin-Baghdad, and beyond», ἐν: *Νέμεσις*, 112 (2011).

15. Ἡλιόπουλος, «Μεσευρώπη καὶ Μειονότητες», ἐν: *Νέμεσις*, 26 (1997).

τὸ 1915 καὶ κατέστη «best-seller» στὸν γερμανοαυστριακὸ χῶρο, ἀπετέλεσε τὴν ἐκλαϊκευμένη κατάθεση τοῦ ἡγεμονικοῦ γερμανικοῦ σχεδίου.

Πράγματι, διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Ἐνιαίου Χώρου τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἡ Γερμανία ἐπετύγχανε πλέον τοὺς κάτωθι ἀναφερομένους παγίους στρατηγικούς στόχους τῆς:

- α) τὴν κατίσχυση ἐπὶ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, διὰ τῆς de facto ἐξουδετερώσεως (μέσω τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνοποιήσεως!) τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσορροπίας δυνάμεων ἐν Εὐρώπῃ (balance of power), ἄρα
- β) τὴν ἐπιβολὴ τῆς ἡγεμονίας τῆς στὴν Γηραιὰ Ἥπειρο, συνενῶς
- γ) τὴν δημιουργία τῆς ἀφετηρίας γιὰ τὴν προσεχῆ «τελικὴ ἀναμέτρηση» μετὰ τὴς ΗΠΑ, τὴν δημιουργία δηλαδὴ τῶν ἀναγκαίων ὄρων γιὰ νὰ καταστῆ «Παγκόσμιος Δύναμις» (Weltmacht), καὶ συγχρόνως
- δ) τὴν στρατηγικὴ περικύκλωση τῆς Ρωσσίας, ἀπαραίτητου σιτοβολῶνος (Οὐκρανία) καὶ ἀναντικαταστάτου ἐνεργειακῆς πηγῆς (Σιβηρία, Κασπία) τῆς γερμανικῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν μελλοντικὴ ἀναμέτρηση μετὰ τὴς ΗΠΑ.¹⁶

Ἐξ ἄλλου, ἡ Γερμανία ἐπεξέτεινε τὴν στρατιωτικὴ παρουσία τῆς, διὰ μὲν τῆς «Δυαδικῆς Συμμαχίας» (Zweibund) μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας ἕως τῶν δυτικῶν συνόρων τῆς Ρωσσίας, ἐνῶ ἡ συμμαχία μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία (περιλαμβάνουσα τότε καὶ τὴν Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Μεσοποταμία, τὸ σημερινὸ Ἰράκ) τῆς ἐπέτρεψε νὰ φθάσει ἕως τὸ μαλακὸν ὑπογάστριον τῆς Τσαρικῆς Αὐτοκρατορίας — ἀλλὰ καὶ ὡς τὴς Βρεταννικῆς Κτήσεις τῶν Ἰνδιῶν.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1888 ἡ Ἐταιρεία Ἀνατολικῶν Σιδηροδρόμων τῆς Αὐστρίας ἐπέτρεχε νὰ συνδέσει τὴν πρωτεύουσα τῶν Ἀψβούργων Βιέννη μετὰ τὴν ἔδρα τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Κωνσταντινούπολι μετὰ τῆς Βουλγαρίας, Βελιγραδίου καὶ Σόφιας (τὸ περιθρύλητο «Orient Express»). Τὸ 1898 ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔλαβε αἰτήσεις ἀπὸ διάφορες εὐρωπαϊκῆς ἐταιρεῖες (ἀγγλικῆς, γαλλικῆς, ρωσικῆς, γερμανικῆς) γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ κολοσσιαίου ὅσον καὶ ἐντυπωσιακοῦ ἔργου κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου ποὺ θὰ συνέδεε τὴν Κωνσταντινούπολι μετὰ τὴς ἀπώτατες νοτιο-ἀνατολικῆς ἐσχαιεῖς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Σουλτᾶνος Ἀβδουλ Χαμῆντ Β΄ ἀνέθεσε τὸ ἔργο, στὴς 27 Νοεμβρίου 1899, στὴν Γερμανικὴ Ἐταιρεία Σιδηροδρόμων Ἀνατολίας, —ποὺ ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τὴν Ντῶϊτσε Μπάνκ (Deutsche Bank)— τοῦ Γκέοργκ φὸν Ζήμενς. Ὁ δρ Κάρλ Χέλφεριχ (Dr. Karl Helfferich), Ἀναπληρωτῆς Γενικὸς Διευθυντῆς τῆς Γερμανικῆς Ἐταιρείας Σιδηροδρόμων Ἀνατολίας, ἦταν γαμβρὸς τοῦ Ζήμενς.

Ἡ ἐταιρεία ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση κατασκευῆς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ τὸ Ἰκόνιο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τὴν Βαγδάτη καὶ τὸν Περσικὸ Κόλπο. Σημειωτέον ὅτι ἡ Deutsche Bank εἶχε ἤδη διεξαγάγει ἐκτεταμένους γεωλογικῆς ἔρευνες καὶ εἶχε ἐντοπίσει κοιτάσματα πετρελαίου στὴν Μοσούλη, τὸ Κιρκούκ καὶ τὴν Βασόρα. Ὁ Χέλφεριχ ἀπέσπασε γιὰ λογαριασμὸ τῆς ἐταιρείας τὸ δικαίωμα ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ὀρυκτοῦ πλοῦτου σὲ μιὰ ζώνη 20 χιλιομέτρων ἔνθεν καθεῖθεν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, συμπεριλαμβανομένων τῶν πιθανῶς εὐρεθησομένων κοιτασμάτων πετρελαίου.¹⁷

16. Ὁρ. ἄνωτ.

17. Ὁρ. ἄνωτ.

Ἡ Γερμανία εἶχε καταγάγει ἕνα περιφανῆ θρίαμβο ἔναντι τῆς Μ. Βρεταννίας! Πλὴν ὅμως, ἡ Γηραιὰ Ἀλβυὼν δὲν παραιτεῖται εὐκόλως! Ἦδη τὴν ἴδια χρονιά (1899) ἔσπευδε νὰ διασφαλίσει τὰ συμφέροντά της στὴν Μεσοποταμία, συνάπτουσα συμφωνία διαρκείας 99 ἐτῶν μὲ τὸν Σεΐχη τοῦ Κοβεΐτ (τὸ ὅποιον τύποις ἀπετελοῦσε ἀκόμη τμῆμα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας). Συγχρόνως, τὸ 1905, ὁ σὲρ Σίντνεϋ Ράιλλυ κατώρθωσε νὰ διασφαλίσει τὰ ἀποκλειστικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν κοιτασμάτων πετρελαίου τοῦ Περσικοῦ Κόλπου (τὰ ὅποια ἐπισήμως ἀνεκαλύφθησαν τὸ 1908) γιὰ λογαριασμὸ τῆς Anglo-Persian Oil Company.

Ὁ Πρῶτος Λόρδος τοῦ Ναυαρχείου, Σερ Οὐίνστον Τσῶρτσιλλ, ἀνέλαβε, βραχὺ διάστημα πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ «Μεγάλου Πολέμου», νὰ ἐξασφαλίσει γιὰ τὴν ἑταιρία τὴν ὑποστήριξη τοῦ Royal Navy — καί, κατ' ἐπέκτασιν, τῆς Κυβερνήσεως τῆς Αὐτοῦ Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος.¹⁸

Βιβλιογραφία

1. Ἡλιόπουλος, Ἡλίας, *Ἱστορία, Γεωγραφία καὶ Στρατηγικὴ τῆς Ναυτικῆς Ἰσχύος. Εἰσαγωγή στὶς θεμελιώδεις ἔννοιες*, Ἀθῆναι 2010
2. Ἡλιόπουλος, Ἡλ., «Berlin-Baghdad, and beyond», ἐν: *Νέμεσις* (112) 2011
3. Ἡλιόπουλος, Ἡλ., «Μεσευρώπη καὶ Μειονότητες», ἐν: *Νέμεσις* (26) 1997
4. Kinder, Hermann - Hilgemann, Werner, *dtv-Atlas zur Weltgeschichte* (Deutscher Taschenbuch Verlag), 25. Ausgabe, 1991
5. Mackinder, Sir Halford J., «The Geographical Pivot of History», εἰς: *Geographical Journal*, 23 (1904), 421-437
6. Mackinder, Sir Halford J., *Britain and the British Seas*, Oxford 1906 & 1915
7. Mackinder, Sir H. J., *Democratic Ideals and Reality*, New York 1942 & 1962
8. Μάζης, Ἰωάννης Θ. (ἐπιμ./πρόλογος), *Mackinder, Halford J., Δημοκρατικὰ ἰδεώδη καὶ πραγματικότητα. Καὶ ἄλλες τρεῖς εἰσηγήσεις* (Μετάφρασις: Μπαλοπούλου Ἀθηνᾶ), Ἀθήνα 2006
9. Μάζης, Ἰ. Θ., *Γεωπολιτικὴ. Ἡ Θεωρία καὶ ἡ Πράξις*, Ἀθήνα 2002
10. Ratzel, Friedrich, «La géographie politique», εἰς: Chaliand, G., *Anthologie mondiale de la stratégie*, Paris 1990
11. Strausz-Hupé, Robert, *Geopolitics: The Struggle for Space and Power*, New York 1942
12. Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *Διπλωματικὴ Ἱστορία*, Ἀθήνα 1991

18. Ἐνθ' ἄν.